

nemzeti is” – jegyezte fel Baka. Azt ne firtassuk, hogyan élt és terjedt kézzől kézre a kivégzettek, elűzöttek és száműzöttek szamizdat irodalma a legkeményebb brezsnyevi időkben a leningrádi egyetemen. Hadd fedje mindezt továbbra is jótékony homály. Amit Baka mond, viszont el kell fogadnunk: „Nekem a hagyományaimat meg kellett keresnem. Én nem kaphattam készen, sajnos nekem szellemi hagyományokat kellett keresnem, könyvekből. Tehát ami nekem hagyomány, az szinte mind könyv.” Csoda-e, hogy a „nemzeti” költővé válás legerősebb impulzusát épp az örök ellenzéki orosz értelmiség képviselőitől: leningrádi társaitól kapta?

Ha hihetünk – márpedig miért ne hinnénk? – a gyűjteményes kötetben szereplő versek datálásának, akkor Sztjepan Pehotnij maszkja és alakja is Leningrádban született meg: „Már elmerült az alkonyat / A csatornák piszkos vizében, / Pétervárt a sugárutak / Kötéllal verik a sötétben / Az éjszaka, csillagait / Vonszolva, mintha láncra volna / Előbortorkál, s én a csörgő / Lombokat hallgatom szorongva” (*Raszkolnyikov éjszakái*). Ebből az „ős-maszkból” lép elő később a többi: a Széchenyi (*Döbling*), a Yorick (*Yorick monológjai*), a Liszt Ferenc (*Liszt Ferenc éjszakái*), a Hány János (*Hány János búcsúpohara*) alakmás. S a „kisebb” maszkok: *Ady Endre vonatán*, *Trisztán sebe*, *Tél Alsósztrégován*, *Philoktétész*. Ezek közül vannak személyiségéhez közel állók (Széchenyi, Yorick, Philoktétész) és távolabbiak is.

El kell fogadnunk, hogy aki az oszlop mögül más-más személyiséget öltve elének lép, mindegyikük Baka, a költő, hiszen ő maga is erről beszél:

„Akkor vagyok a legszemélyesebb, mikor álarcot veszek fel.” Ezek szerint egy magyar Pessoaval állanánk szemben? Aligha. Bakánál a maszk nem arra való, hogy alakot, költőszemélyiséget vagy stílust váltson, képességeit csillogtatva clown-arcokat vonultasson fel a lényegi felismerésre alkalmatlan világnak. Baka a mondandóra helyezi fel az új és új maszkokat, s alkalmanként azokra a személyiségekre cseréli, akik annak véleménye szerint a legjobb kifejezői lehetnek. Nem lehet az véletlen, hogy kivétel nélkül illúzióvesztettek ezek a változatok, s hogy illúzióvesztésük minden esetben veszteség-, sőt vereségtudattal párosul: „Csend van tán Isten elharapta nyelvét / csillag sem csikordul tengelyén / hallgass te is aludj Széchenyi István / legnagyobb magyar szerencsétlen gazfi én” (*Döbling*); „ez nem a te világod már Yorick mondom magamban / kibalagok a tengerpartra, letelepszem a fővényen / és Hamlet bon mot-it mormolgom amíg leszáll az éj / s az ég falához mint spion füle félhold tapad fehéren.” (*Yorick alkonya*)

A főmű, a *Sztjepan Pehotnij testamentuma* keretbe foglalja Baka költészetét. A műfaj – az ál-műfordítások – választása kellő alkalom a rejtőzésre. Nevének orosz megfelelője pedig szellemes és alkalmas trouvaille a teljes történelmet átélő orosz baka szerepéhez. Megkockáztatom, hogy költészete úgy értelmezhető igazán, ha mindegyik verse mellé hozzáolvasunk egy-egy *Pehotnij*-darabot. Evvel együtt válik még szívszorítóbbá a Baka-vers, ami – valljuk be! – nem könnyű olvasmány, s aligha lesz valaha is „népszerű”. Súlyos anyagot hordoz: az emberi lét és egy korszak lényegét.

KOLLARITS KRISZTINA

Vastag Andrea: Csinszka – a „Halálra szánt, kivételes virág”

Két Hollós, 2016

Egy újabb könyv Csinszka-ról. Tekintélyt parancsoló terjedelmű, négyszáz oldalas kötet. De vajon lehet-e a témáról újat írni, és főképp ilyen terjedelemben? Érdeklődve vettem kezembe Vastag Andrea monográfiáját, amely valóban a szakirodalom és a kéziratári források alapos ismeretéről tesz tanúbizonyságot, s emellett külön dicséretet érdemel a jól kiválasztott fényképanyaga is.

Mi a könyv igazi újdonsága? Ahogy ez már az előszövből és a fülszövegből is nyilvánvalóvá válik, az

úgynevezett „női nézőpont”. A szerző már a bevezetőben hangsúlyozza, hogy „Boncza Berta esetleg több is lehetett egy egyszerű múzsánál”, hogy „nem biztos, hogy egy elviselhetetlen hisztérika volt”, és a szakirodalom eddig figyelmen kívül hagyta azt is, hogy Ady panaszai ellenében ebben a házasságban éppen Csinszka volt az, aki „testileg-lelkileg tönkrement”. Vastag Andrea Csinszka és Ady kapcsolatának vizsgálata során új szempontokat helyezett előtérbe: a családon belüli erőszak, illetve a társ-

függőség kérdését, a Boncza családban öröklődő, önmagát a férjének teljesen alárendelő női viselkedésminta hatását, a normális szülő–gyermek viszony hiányának következményeit Boncza Berta egész további életére. Ezekkel a főképp pszichológiai tényekkel magyarázza a szerző Csinszka házasságát Adyval. Külön fejezetet szentel annak vizsgálatára, hogy Boncza Berta valóban „hisztérika”

volt-e, ahogy azt a kortársai közül oly sokan állították. A számomra legérdekesebb része a könyvnek a fiziognómiai elemzése: a szerző egyrészt Csinszka külsejét elemezve próbál jellemére következtetni, másrészt Ady külső megjelenését összeveti majdani feleségével, s több fénykép segítségével is bemutatja hasonlóságukat, sőt Csinszka és Ady édesanyja közti hasonlóságot is. Különösen meggyőző az a trükkös fotómontázs, ahol Ady arcának jobb fele mellé odahelyezi felesége arcának bal felét, illetve ahol az Édes és Csinszka képével teszi meg ugyanezt. Ebből a külső hasonlóságból vezet le az azonnali vonzalmat Ady és Boncza Berta között, illetve jellemük hasonlóságára is következtet. Igaza van abban, hogy ha meg akarjuk magyarázni, hogy Boncza Berta miért mond le két, korban hozzá illő udvarlójáról (Tabéry Gézaról és Lám Béláról), és miért megy feleségül a rossz hírű, beteg és nála jóval idősebb Adyhoz, illetve miért tart ki mellette a végsőkig minden megaláztatása ellenére, az okokat főképp a genetika és a mélylélektan területén kell keresnünk. Vastag Andrea azonban nem képzett pszichológus, pszichiáter vagy genetikus, így ilyen szempontú elemzése gondolatébresztő, de nem éreztem mindig kellően tudományosan megalapozottnak. Feltárja Csinszka nehéz családi örökségét, és innentől kezdve mindent

ezzel magyaráz, az általa ábrázolt Boncza Berta egész életében a belső és külső körülmények rabja, mintha soha nem lett volna lehetősége szabadon dönteni, fejlődni, meghaladni önmagát, belső késztetéseit.

A könyv másik hiányosságának érzem, hogy Csinszka története „légüres térben” játszódik. Hiányzik a történelmi-társadalmi háttér első házasságának ábrázolásakor is

(nyilvánvaló, hogy nem csak a társfüggőség tartotta Csinszkát Ady mellett), de különösen feltűnő ennek hiánya a Babitscsal folytatott viszony bemutatásakor. Lényegében csak a levelek dátumából derül ki, hogy a Károlyi-kormány végnapjaiban, majd a tanácsköztársaság alatt történik mindez, pedig Babits zaklatott viselkedése, a Csinszkaival kezdett furcsa viszony nem függetleníthető ezeknek a hónapoknak az állandóan változó, egyre kaotikusabb viszonyaitól.

A könyv élvezhetősége szempontjából legjobb lett volna csak az Ady–Csinszka kapcsolatra fókuszálni, s a Babitshoz vagy a Márfy Ödönhöz fűződő viszonyra már kevésbé részletesen kitérni. A kevesebb több lett volna. Így el lehetett volna kerülni a sok önismerélményt is, illetve a szakirodalomból és a visszaemlékezésekből, levelezésekből vett túl hosszú idézeteket, amelyek sok újdonsággal nem szolgáltak. Mindenképp szükség lett volna tehát egy határozott szerkesztőre, aki kíméletlenül lerövidíti és stilsztikai szempontból is átnézi a kéziratot, szembetűnővé téve ezzel a mű erényeit és eltüntetve gyengeségeit.

Vastag Andrea első könyve nem mentes a hibáktól, reméljük, azért nem veszíti kedvét, és bőséges ismeretanyagát újabb írásokban fogja kama- toztatni.

ARTZT TÍMEA

Tóth Krisztina: Világadapter

Magvető, 2016

Tóth Krisztina *Világadaptere* teret enged a költői képekben tobzódó „világlátó” költeményeknek és a személyes veszteségekkel, elmúlásélménnyel átszótt, szinte prózává csupasztított egyéni történeteknek. Ugyanakkor a társadalmat (*A koravén cigány; Bánk, magában*), a bolygót (*Felejtő; Hosszúalvó*) és az egyént érintő (*Heg; Csillag*) drámákat nem él-

hetjük át közvetlenül, mert szövegeiben a lírai én eltávolodik élményeitől, a külvilág feszültségváltásai habár keresztülvibrálnak rajta, kiegyenlítő-dést keresnek.

Az idő múlása, a természet körforgása s az emberi lét halálba futása a *Világadapter* témája, erre utal az első ciklus címe, *Futamidő*. Szuggesztív,